

Development and Psychometrics of "Sense of Place Scale in Urban Neighborhood" in Zanjan City

Masoomeh Shakerinezhad¹, Atefeh Dehghan Touran Poshti^{2*}, Esmail Shieh³

1- Ph D. Student in Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2- Assistant Professor, Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

3- Professor, Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Corresponding author: Atefeh Dehghan Touran Poshti, Assistant Professor, Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

E-mail: dehghan.at@gmail.com

Received: 2 Jan 2023

Accepted: 18 May 2023

Abstract

Introduction: The general sense that arises in a person after perception of the specific environment is called "sense of place", which is one of the important factors in urban planning and management. The present research was conducted with the aim of development and psychometrically measuring the employees' "Sense of Place Scale in Urban Neighborhood" in Karmandan neighborhood of Zanjan city.

Methods: The current research is of a methodological type. At first, a wide review of the texts related to the research subject, including library documents and scientific articles from 2012 to 2021, was conducted and by analyzing them in the form of a data extraction form, "Sense of Place Scale on Urban Neighborhood" was developed. Then, the content validity ratio and the content validity index of the scale were done by asking the opinions of 15 experts in the fields of architecture and urban planning with the purposeful sampling method using the snowball method. Construct validity was measured by exploratory factor analysis, convergent validity, and divergent validity by distributing the scale among 480 residents of Zanjan city employees' neighborhood using convenience sampling method. Composite reliability and internal consistency reliability were calculated by calculating Cronbach's alpha coefficient. The data were analyzed in SPSS. 22, Amos. 24 and PLS. 3 software.

Results: In the qualitative part, "Sense of Place Scale in Urban Neighborhood" was developed with 50 items. In the quantitative part, content validity ratio and content validity index were measured, and 18 terms were removed, and 32 items remained. Construct validity was conducted by exploratory factor analysis with 480 residents of Zanjan's employees' neighborhood and the results showed 3 subscales: Semantic (perceptual-emotional), spatial (form-physical) and social (functional-activity). Convergent validity was 0.52 and divergent validity was 0.78. Composite reliability and internal consistency reliability by calculating Cronbach's alpha coefficient for 3 semantic (perceptual-emotional), spatial (form-physical) and social (functional-activity) subscales were 0.83, 0.87 and 0.87, and for the scale was 0.93 respectively.

Conclusions: "Sense of Place Scale in Urban Neighborhood" is valid and reliable with 32 statements and 3 subscales. It is suggested to use the designed scale in related research about sense of place on urban neighborhood.

Keywords: Sense of Place, Urban Neighborhood, Scale, Instrument Development.

طراحی و روانسنجی «مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری» در شهر زنجان

معصومه شاکری نژاد^۱، عاطفه دهقان توران پشته^{۲*}، اسماعیل شیعه^۳

۱ - دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲ - استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳ - استاد، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

نویسنده مسئول: عاطفه دهقان توران پشته، استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
ایمیل: dehghan.at@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۲/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۲

چکیده

مقدمه: حس کلی که پس از ادراک نسبت به محیط خاص در فرد به وجود می‌آید، "حس مکان" نامیده می‌شود که یکی از عوامل مهم در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است. پژوهش حاضر با هدف طراحی و روانسنجی "مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری" در ساکنان محله کارمندان شهر زنجان انجام شد.

روش کار: پژوهش حاضر، از نوع روش‌شناسی است. در ابتدا، مروری وسیع بر متون مربوط به موضوع پژوهش شامل اسناد کتابخانه‌ای و مقالات علمی از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۱ میلادی انجام و با تحلیل آن‌ها در قالب فرم استخراج داده‌ها، "مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری" طراحی شد. سپس نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوای مقیاس با نظرخواهی از ۱۵ تن متخصص رشته‌های معماری و برنامه‌ریزی شهری با روش نمونه‌گیری هدفمند به روش گلوله برفی انجام شد. روایی سازه به روش تحلیل عاملی اکتشافی و روایی همگرا و روایی واگرا با توزیع مقیاس بین ۴۸۰ تن ساکن محله کارمندان شهر زنجان به روش در دسترس بررسی گردید. پایایی ترکیبی و پایایی به روش همسانی درونی با محاسبه ضریب آلفا کرونباخ محاسبه شد. داده‌ها، در نرم افزار اسپس پی اس نسخه ۲۲ و آموس نسخه ۲۴ و پی ال اس نسخه ۳ تحلیل گردید. **یافته‌ها:** در بخش کیفی، "مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری" با ۵۰ عبارت طراحی شد. در بخش کمی، نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوا اندازه‌گیری شد و ۱۸ عبارت حذف و ۳۲ عبارت باقی ماند. روایی سازه به روش تحلیل عاملی اکتشافی با ۴۸۰ تن ساکنان محله کارمندان شهر زنجان انجام و نتایج، ۳ زیرمقیاس معنایی (ادراکی-احساسی)، فضایی (فرمی-کالبدی) و اجتماعی (عملکردی-فعالیتی) را نشان داد. روایی همگرا ۰/۵۲۵ و روایی واگرا ۰/۷۸ به دست آمد. پایایی ترکیبی و پایایی به روش همسانی درونی با محاسبه ضریب آلفا کرونباخ، برای ۳ زیرمقیاس معنایی (ادراکی-احساسی)، فضایی (فرمی-کالبدی) و اجتماعی (عملکردی-فعالیتی) به ترتیب ۰/۸۳، ۰/۸۷ و ۰/۸۷ و برای کل مقیاس، ۰/۹۳ به دست آمد.

نتیجه‌گیری: "مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری" با ۳۲ عبارت و ۳ زیرمقیاس، روا و پایا می‌باشد. پیشنهاد می‌گردد از مقیاس طراحی شده در پژوهش‌های مرتبط با حس مکان در محله‌ی شهری و برنامه‌ریزی شهری استفاده شود.

کلیدواژه‌ها: حس مکان، محله شهری، مقیاس، طراحی ابزار.

مقدمه

از مفاهیم مهم توسعه محله‌ای است (۱). مکان، فضایی است که برای فرد یا گروهی از مردم دارای معنی باشد. مکان، شامل ساختارهای متعددی از جمله: «معنای مکان، روح مکان و حس مکان» است (۲). «معنای مکان» عاملی است که باعث تمایز آن مکان خاص از سایر مکان‌ها و

در دنیایی که به نحوی روزافزون به شکل شبکه‌ای جهانی از پیوندها و روابط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، درک و بازنمایی می‌شود، عامل مکان از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ مکان (place) و محیط کالبدی در محله شهری، یکی

فضاها می شود (۳). مکان بخشی از فضا است که به وسیله شخص یا چیزی اشغال شده است و دارای بار معنایی و ارزشی است. برهم کنش افراد در این محیط بالادرنگ است که ویژگی‌های آن را متمایز از مناطق اطراف می کند (۲).

در این زمینه، برای رفتن به سوی جوامع پایدار، جوامع نیاز به تعریف موضوعات اخلاقی مشترک جدید از طریق گفت‌وگو اندیشمندان در مورد معنی مکان، محدودیت‌ها و مقیاس در مفهوم توسعه پایدار در قرن ۲۱ دارند (۴). بعلاوه، فضای شهری، بستر شکل‌گیری و تقویت ارتباطات اجتماعی در جهت برقراری حس امنیت و اعتماد در فضای عمومی است و از طرفی دیگر، مکانی مهم برای شکل‌گیری مراسم آئینی است که کمک شایانی به برقراری روابط اجتماعی و زندگی جمعی می کند (۵). حضور مثبت افراد در این فضاها، حس تعلق و روحیه تعاون را افزایش می دهد. انسان در فضای شهری به دنبال مکانی جهت آسودن، آزادسازی فشارهای روحی- روانی و تعاملات اجتماعی است. آن چه این فضاها را به لحاظ اجتماعی فعال می سازد، در درجه اول عوامل کالبدی است که می تواند زمینه ساز ورود و سپس توقف افراد درون فضا باشد؛ عواملی چون: دسترسی‌ها، جاذبه‌های بصری و عوامل طبیعی (۶). از سوی دیگر، نوع فضایی که جامعه تولید می کند، بر کمیت و کیفیت روابط اجتماعی اثر می نهد. در واقع، فضا و روابط اجتماعی، متقابلاً بر یکدیگر اثر می گذارند (۱).

حس مکان، موضوعی است که از دهه ۶۰ میلادی مورد توجه نظریه پردازان قرار گرفت و وارد بحث مجامع علمی شد. حس مکان، یک ارزش کیفی است که به واسطه مواجه شدن با مکان، از آن دریافت می شود. به بیان دیگر، حس مکان، حسی جاری در مکان است که بناست توسط مخاطب، ادراک شود. بعلاوه، این حس در محیط، بر جنبه رضایتمندی و مانایی وی در فضا هم تأکید می ورزد (۲). مهمترین معنای حس مکان در دیدگاه روانشناسی محیطی، در تجربه نمادین فرد، گروه و مکان نهفته است که می تواند ضمن فرهنگی بودن، از دیگر منابع اجتماعی، سیاسی، تاریخی و فرهنگی نیز معنا گرفته و تقویت شود (۷). اصطلاح حس مکان از ترکیب دو واژه «حس» و «مکان» تشکیل شده است (۸). بنابراین، حس مکان حاصل ارتباط درونی انسان، تصورات ذهنی او و ویژگی‌های محیطی است که نشان می دهد حس مکان، مفهومی پیچیده از دریافت‌های حسی، احساسات و دلبستگی انسان نسبت به محیط می باشد که در اثر استفاده از مکان و

انطباق با آن حاصل می شود. به این معنا که حس مکان از تعامل انسان با محیط زندگی روزمره ایجاد می شود (۹). پژوهش‌های زیادی در مورد حس مکان انجام شده، که هر یک با توجه به عامل مشخصی از عوامل مؤثر بر حس مکان و یا از جهتی خاص به بررسی این مفهوم پرداخته‌اند. برخی به تعریف چستی حس مکان و عوامل شکل دهنده حس مکان توجه نموده و یا سطوح مختلف حس مکان را در مکان‌های خاص بررسی نموده‌اند. برخی دیگر به سطوح حس مکان پرداخته و آن را به هفت سطح تقسیم کرده‌اند که از بی تفاوتی نسبت به مکان آغاز و در انتها به فداکاری برای مکان ختم می شود و در برخی مقالات به تبیین جایگاه عوامل کالبدی مکان در روند ادراک انسان از حس مکان برای طراحی شهری توجه شده و عناصر کالبدی مؤثر بر حس مکان را مورد بحث قرار داده‌اند. از جمله این پژوهش‌ها می توان به پژوهش فلاحی (۹) اشاره کرد که با هدف تعیین مفهوم حس مکان و عوامل مؤثر بر آن انجام شده و حس مکان را ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم و بیش آگاهانه آن‌ها از محیط خود تعریف نموده که شخص را در ارتباط درونی با محیط قرار می دهد. در این مقاله اشاره ای به پرسشنامه نشده و تنها با بررسی پیشینه متون به تحلیل چستی حس مکان پرداخته شده است.

همچنین پژوهش البرزی و پروینیان (۲) مطالعه ای با هدف دستیابی به حس مکان و عوامل دارای اولویت در ایجاد آن انجام داده‌اند. روش پژوهش، با مطالعات کتابخانه‌ای از منابع مرتبط که توضیحی در مورد آن‌ها داده نشده، آغاز گشته است. آن‌ها به عامل معنا در مکان در فضای شهری یک میدان پرداخته‌اند و بر ساختارهای مکان شامل حس مکان، روح مکان و معنای مکان با تأکید بر مؤلفه‌های کیفی معماری تمرکز نموده‌اند. سپس ابزاری برای ارزیابی مفهوم حس مکان در فضاهای شهری طراحی شده که در مورد روند طراحی پرسشنامه توضیح کاملی ذکر نشده است. ابزار طراحی شده دارای ۱۳ عبارت در طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای بوده که در مورد محاسبه روایی و پایایی آن توضیحی داده نشده و تنها ذکر شده که پایایی به روش همسانی درونی با محاسبه ضریب آلفا کرونباخ برای ۱۶۰ تن پاسخ دهندگان، ۰/۸۱۳ بوده است. مقاله فوق برای اندازه‌گیری مفهوم حس مکان می باشد که روند طراحی و روانسنجی آن به طور کامل توضیح داده نشده است. لذا با مقیاس مورد نظر در مطالعه حاضر متفاوت می باشد.

حیدری و بهدادفر (۳) مطالعه ای کیفی با هدف استخراج

عناصر مؤثر بر ادراک معانی مکان از منظر معماران و غیرمعماران و مقایسه تفاوت آن‌ها انجام دادند. نمونه‌ها شامل مسافران در یک ترمینال شهری بودند. مصاحبه‌ها پرسش در مورد معنای مکان انجام شد. نتایج نشان داد که عوامل فردی در شکل‌گیری معنای مکان مؤثر است. همچنین در مورد شیوه تفکر شرکت‌کنندگان در پژوهش، غیرمعماران تفکر احساسی-تجربی نسبت به مکان و معانی موجود در آن و معماران، تفکر انتزاعی-مفهومی را مؤثر دانسته‌اند. لذا در این مطالعه کیفی، ابزاری بکار برده نشده است. بعلاوه، میرغلامی و آیشم (۷) مطالعه‌ای با هدف تعیین مبانی مکان و حس مکان و بررسی یکپارچگی مفهوم حس مکان در فضاهای خیابانی در شهر ارومیه انجام دادند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه‌ای بوده که توضیح کاملی در مورد آن، پرسش‌های طرح شده و روایی و پایایی ابزار ارائه نشده و تنها به ذکر این موضوع بسنده کرده‌اند که سوال‌های طرح شده، به صورت باز پاسخ و چندگزینه‌ای بوده است. لذا ابزار بکار گرفته با مقیاس مورد نظر در مطالعه حاضر متفاوت می‌باشد.

سریری و همکاران (۸) با هدف تبیین جایگاه عوامل کالبدی در روند ادراک انسان از حس مکان، عناصر کالبدی مؤثر بر حس مکان را مورد توجه قرار داده‌اند. روش پژوهش کیفی بوده و ابتدا مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و سپس مشاهده میدانی و در نهایت، مصاحبه انجام شد. یافته‌ها نشان داد که عوامل کالبدی مؤثر بر حس مکان شامل عملکرد، معنا و زیبایی‌شناسی می‌باشد. لذا در این مطالعه کیفی، ابزاری بکار برده نشده است.

بنابراین، با توجه به بررسی پیشینه، پژوهش یا مقاله‌ای با مقیاسی روا و پایا برای بررسی حس مکان در محله‌ی شهری که توضیح کاملی در مورد ابزار و نحوه بررسی روایی و پایایی آن داشته باشد، یافت نگردید. با توجه به این خلا پژوهشی، هدف از انجام پژوهش حاضر، طراحی و روانسنجی «مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری» در ساکنان محله کارمندان شهر زنجان در سال ۱۴۰۰ می‌باشد.

روش کار

پژوهش حاضر، از نوع روش‌شناسی می‌باشد و از رویکرد قیاسی استفاده شده است. در مرحله کیفی، مرور ادبیات موضوع، پیشینه پژوهش، بررسی پایان‌نامه‌ها، مقالات، کتاب‌های مربوط به موضوع و همچنین مرور جامع و جستجوی اینترنتی و دریافت مقالات فارسی و انگلیسی از

مجلات دارای نمایه معتبر در رابطه با موضوع مورد پژوهش انجام شد. در مطالعه حاضر، جستجو با استفاده از کلیدواژه‌های حس مکان، محیط کالبدی و محله انجام شد و با مرور در پایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (IranDoc)، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran) و سایر سایت‌های علمی مانند Google Scholar و Science direct انجام شد. سپس، با مرور جامع منابع علمی معتبر از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۱ میلادی (با اولویت مستندات جدیدتر)، ۶۰ مقاله و کتاب مرتبط با تعریف و عوامل مؤثر در حس مکان بر مبنای کلیدواژه‌های مورد نظر که به متن کامل دسترسی وجود داشت، مورد تایید و به پژوهش راه یافت. با تحلیل متون انتخاب شده در قالب فرم استخراج داده‌ها، «مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری» با ۵۰ عبارت طراحی شد. جامعه آماری در بخش کمی برای اندازه‌گیری نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوای مقیاس، شامل ۱۵ تن متخصصان رشته معماری، شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری عضو هیات علمی دانشگاه‌های دولتی و آزاد سراسر کشور در ایران در سال ۱۴۰۰ بود که به روش نمونه‌گیری هدفمند و روش گلوله برفی انتخاب شدند.

بعلاوه، جامعه آماری برای اندازه‌گیری روایی سازه به روش تحلیل عاملی اکتشافی و روایی همگرا و واگرا، شامل ساکنان ۱۸ تا ۸۰ ساله محله کارمندان شهر زنجان در سال ۱۴۰۰ بود. این محله دارای هویت محله‌ای با مرزهای مشخص و با قدمتی حدود ۴۵ سال که محله‌ای نه بسیار قدیمی و نه خیلی جدید است. با توجه به اینکه Guadagnoli & Velicer (۱۰) حداقل تعداد نمونه را برای مطالعات تحلیل عاملی ۳۰۰ تا ۴۵۰ تن پیشنهاد کرده‌اند و نیز با در نظر گرفتن احتمال خطا و ریزش نمونه، تعداد نمونه ۴۸۰ تن احتساب شد.

معیارهای ورود برای اندازه‌گیری نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوای مقیاس شامل عضویت هیات علمی دانشگاه و دارا بودن تخصص در رشته‌های معماری و شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری با حداقل ۳ سال سابقه کار و معیار خروج، عدم پاسخ حتی به یک عبارت در مقیاس بود. معیارهای ورود در بخش اندازه‌گیری روایی‌های سازه و پایایی آن، سکونت در محله کارمندان شهر زنجان و سن ۱۸ تا ۸۰ سال و معیار خروج، عدم پاسخ به یک عبارت در مقیاس بود.

برای جمع‌آوری داده‌ها، ابتدا مجوز انجام پژوهش از کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی زنجان دریافت شد.

طراحی مقیاس اولیه با ۵۰ عبارت، ۴ ماه؛ بررسی نسبت و شاخص روایی محتوا با ۱۵ تن متخصصان به مدت ۳ ماه، جمع آوری داده‌ها از ۴۸۰ تن ساکنان محله به مدت ۲ ماه در آذر و دی سال ۱۴۰۰ و تحلیل‌های آماری و محاسبه روایی همگرا و واگرا و پایایی مقیاس ۳ ماه به طول انجامید. بنابراین، تمام مراحل پژوهش ۱۲ ماه به طول انجامید. به دلیل همه‌گیری کووید-۱۹، مقیاس در سامانه پرس‌لاین (سامانه طراحی آزمون و نظرسنجی)، طراحی و از طریق شبکه مجازی «واتس‌آپ» (Whats App) توزیع و داده‌ها جمع‌آوری شد. از پاسخ‌دهندگان درخواست شده بود تا در صورت سکونت در محله‌ی کارمندان شهر زنجان، به پرسشنامه پاسخ دهند. در این پژوهش اصول اخلاقی پژوهش از جمله رازداری و محرمانه ماندن اطلاعات رعایت شده و هیچ‌گونه آسیب احتمالی برای آزمودنی‌ها نداشته است. داده‌ها در نرم افزار اس پی اس نسخه ۲۲ و نرم افزار آموس نسخه ۲۴ و پی ال اس نسخه ۳ تحلیل شد.

یافته‌ها

یافته جمعیت شناختی اندازه‌گیری نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوای مقیاس طراحی شده شامل ۱۵ تن، عبارت بود از ۱۲ تن مرد (۸۰ درصد) و ۳ تن زن (۲۰ درصد). از این تعداد ۱۲ تن (۸۰ درصد) استادیار و ۳ تن (۲۰ درصد) دانشیار بودند. رشته تحصیلی ۶ تن (۴۰ درصد) معماری و ۶ تن (۴۰ درصد) شهرسازی و ۳ تن (۲۰ درصد) برنامه‌ریزی شهری بود.

یافته جمعیت شناختی اندازه‌گیری روایی‌های سازه مقیاس طراحی شده شامل این موارد بود: از ۴۸۰ تن پاسخ‌دهنده، ۱۸۶ تن (۳۸/۸ درصد) مرد و ۲۹۴ تن (۶۱/۳ درصد) زن بودند. توزیع فراوانی براساس سن نشان داد که ۲۳ تن (۴/۸ درصد) کمتر از ۲۰ سال، ۹۸ تن (۲۰/۴ درصد) ۲۰ تا ۲۹ سال، ۱۰۷ تن (۲۲/۳ درصد) ۳۰ تا ۳۹ سال، ۱۲۱ تن (۲۵/۲ درصد) ۴۰ تا ۴۹ سال، ۷۰ تن (۱۴/۶ درصد) ۵۰ تا ۵۹ سال، ۶۱ تن (۱۲/۷ درصد) ۶۰ سال و بالاتر سن داشتند. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان به لحاظ وضعیت تاهل نشان داد که ۱۸۴ تن (۳۸/۳ درصد) مجرد و ۲۹۶ تن (۶۱/۷ درصد) متاهل بودند. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان از نظر تحصیلات نشان داد که ۱۰۵ تن (۲۱/۸ درصد) زیر دیپلم و دیپلم، ۲۵ تن (۵/۲ درصد) کاردانی، ۲۱۳ تن (۴۴/۴ درصد) کارشناسی، ۸۹ تن (۱۸/۵ درصد) کارشناسی ارشد و ۴۸ تن (۱۰/۰ درصد) با تحصیلات دکتری بودند.

از قسمت کیفی، «مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری»

برای اندازه‌گیری نسبت روایی محتوا (Content Validity Ratio)، ابزار طراحی شده با ۵۰ عبارت، برای ۱۵ تن عضو هیات علمی در دانشگاه‌های دولتی و دانشگاه‌های آزاد اسلامی سراسر کشور در رشته‌های معماری و شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری توزیع شد. با استفاده از جدول Lawshe و جدول تعیین حداقل ارزش (۱۱) به جهت تعیین ضرورت وجود عبارت‌ها در ابزار، از نمونه‌ها، خواسته شد تا هر عبارت را بر اساس طیف‌های ۳ قسمتی «عبارت ضروری است»، «عبارت مفید است، ولی ضروری نیست» و «عبارت ضرورتی ندارد» بررسی نمایند. عبارت‌های بزرگتر از ۰/۴۹ با سطح معنادار آماری کمتر از ۰/۰۵ قابل قبول و از نظر خبرگان ضروری و مهم بود، حفظ گردید.

برای محاسبه شاخص روایی محتوای (Content Validity Index) مقیاس، با توجه به شاخص روایی محتوای Waltz & Bausell (۱۲) در نمونه‌ای متشکل از همان ۱۵ تن مدرسین دانشگاه، بررسی شد که ابتدا مربوط بودن هر عبارت در مقیاس، بر اساس شاخص ۳ بخشی با ۴ نمره (۱ تا ۴) بررسی شد (۱۳). بدین صورت که متخصصان «مربوط بودن»، «واضح بودن» و «ساده بودن» هر عبارت را بر اساس یک طیف لیکرت ۴ قسمتی مشخص کردند. در صورتی که نمره شاخص روایی محتوا کمتر از ۷۰ درصد بدست آمده باشد، عبارت غیرقابل قبول بوده و حذف می‌گردد، اگر بین ۷۰ تا ۷۹ درصد باشد، عبارت به اصلاح و بازنگری نیاز دارد و نمره بالای ۸۰ درصد به عنوان مرز قابل قبول در نظر گرفته شده است.

روایی سازه به روش تحلیل عاملی اکتشافی و روایی واگرا با روش بارهای عاملی متقابل (Heterotrait-Monotrait Ratio) و روایی همگرا با روش میانگین واریانس استخراج شده (Average Variance Extracted) بر روی ۴۸۰ تن ساکنان ۱۸ تا ۸۰ ساله محله کارمندان شهر زنجان انجام شد. پایایی با روش محاسبه ضریب آلفا کرونباخ و پایایی ترکیبی بر روی ۴۸۰ تن ساکنان ۱۸ تا ۸۰ ساله محله کارمندان شهر زنجان، محاسبه گردید.

برای جمع‌آوری داده‌ها، ابتدا اهداف پژوهش و نیز پرسشنامه برای شرکت‌کنندگان توضیح داده شد و این که نیازی به ثبت نام و نام خانوادگی ایشان نمی‌باشد و اطلاعات کاملاً محرمانه خواهد ماند. افراد داوطلب جهت شرکت در پژوهش، با رضایت آگاهانه و پس از تکمیل فرم مشخصات جمعیت شناختی، به مقیاس طراحی شده پاسخ دادند. تکمیل «مقیاس حس مکان در محله‌ی شهری» ۵ تا ۱۰ دقیقه زمان می‌برد.

در این پژوهش به منظور شناسایی عامل های «مقیاس حس مکان در محله ی شهری» از روش تحلیل عاملی اکتشافی با روش تحلیل مؤلفه های اصلی استفاده شد. بررسی بارعاملی و آماره آزمون t مربوط به زیرمقیاس های «مقیاس حس مکان در محله ی شهری» با مقادیر عامل معنایی (ادراکی-احساسی) (بارعاملی= $0/819$ ، $t\text{-value}=6/659$ و $P=0/001$)، عامل فضایی (فرمی-کالبدی) (بارعاملی= $0/713$ ، $t\text{-value}=6/719$ و $P=0/001$) و عامل اجتماعی (عملکردی-فعالیتی) (بارعاملی= $0/882$ ، $t\text{-value}=6/364$ و $P=0/001$) را در تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد. نتایج حاصل از مقادیر ویژه تحلیل عاملی اکتشافی «مقیاس حس مکان در محله ی شهری» در جدول ۱ قابل مشاهده است.

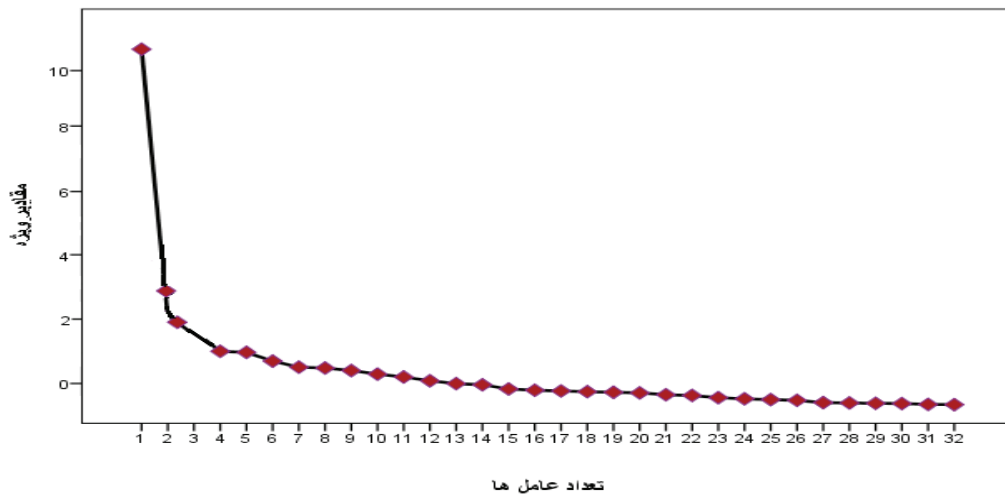
با ۵۰ عبارت طراحی شد. نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوای مقیاس طراحی شده، محاسبه گردید. به این ترتیب، ۱۸ عبارت که مقادیر نسبت روایی محتوا کمتر از $0/49$ و شاخص روایی محتوا کمتر از ۸۰ درصد داشتند، از بین عبارت ها حذف و ۳۲ عبارت حفظ گردید. سپس اعتبار مبتنی بر تحلیل عاملی در آزمون کرویوت-بارتلت مورد تایید واقع شد. محاسبه مقادیر ویژه تحلیل عاملی برای آماره KMO و آزمون کرویوت-بارتلت، کفایت نمونه گیری را نشان داد. (آماره $KMO=0/853$ و سطح معناداری= $0/001$). مقادیر بیش از $0/7$ نشان دهنده کفایت نمونه گیری است و همبستگی مناسب داده ها برای تحلیل عاملی اکتشافی را نشان می دهد (۱۳).

جدول ۱: نتایج مقادیر ویژه تحلیل عاملی اکتشافی با روش تحلیل عاملی اصلی «مقیاس حس مکان در محله ی شهری»

عوامل	مقادیر ویژه بدون چرخش			مقادیر ویژه با چرخش		
	مقادیر ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس جمعی	مقادیر ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس جمعی
۱	۱۰/۳۹۳	۳۷/۴۷۸	۳۷/۴۷۸	۶/۹۶۲	۲۹/۷۵۶	۲۹/۷۵۶
۲	۲/۹۲۳	۱۴/۱۹۸	۵۱/۶۷۶	۴/۱۶۳	۱۶/۰۰۸	۴۵/۷۶۴
۳	۲/۱۰۱	۸/۸۷۹	۶۰/۵۵۵	۴/۰۹۳	۱۴/۷۹۱	۶۰/۵۵۵

نتایج جدول ۱ نشان می دهد که عامل های ۱ تا ۳ دارای مقادیر ویژه بزرگتر از ۱ هستند و در تحلیل باقی ماندند. این ۳ عامل می توانند تقریباً $60/56$ درصد از تغییرپذیری متغیرها را توضیح دهند.

عمل های استخراج شده با استفاده از نمودار سنگریزه در تعیین عامل ها در نمودار ۱ آمده است.

نمودار ۱: نمودار سنگریزه در تعیین عامل ها

برپایه نمودار سنگریزه که در نمودار ۱ آمده است، عواملی که دارای ارزش ویژه یک یا بیشتر باشند، به عنوان قابل قبول استخراج می شوند. نمودار نشان می دهد که ۳ عامل، مقادیر ویژه بالای ۱ داشته و به عنوان عامل های اصلی شناخته می شوند.

در جدول ۲ ماتریس اجزای تحلیل عاملی اکتشافی چرخش یافته به روش تحلیل زیرمقیاس های اصلی برای «مقیاس حس مکان در محله ی شهری» آمده است. شاخص مربوطه نقش بیشتری در کل تغییرات (واریانس) متغیر مورد نظر دارد. با توجه به تحلیل عاملی روی ۳۲ عبارت موثر بر حس مکان در محله ی شهری، ۳ عامل به عنوان عامل های اصلی شناسایی شدند.

معصومه شاکری نژاد و همکاران

جدول ۲: ماتریس اجزاء تحلیل عاملی چرخش یافته

عبارت ها	زیرمقیاس اول اجتماعی (عملکردی-فعالیتی)	زیرمقیاس دوم فضایی (فرمی-کالبدی)	زیرمقیاس سوم معنایی (ادراکی-احساسی)
۱		۰/۶۵۵	
۲		۰/۶۵۸	
۳		۰/۶۳۵	
۴		۰/۴۰۹	
۵		۰/۶۴۰	
۶		۰/۶۸۳	
۷		۰/۵۶۶	
۸		۰/۶۰۵	
۹			۰/۷۶۳
۱۰			۰/۸۵۹
۱۱			۰/۵۰۲
۱۲			۰/۶۳۹
۱۳			۰/۶۷۱
۱۴			۰/۵۱۷
۱۵			۰/۵۶۱
۱۶			۰/۵۹۹
۱۷			۰/۵۲۱
۱۸			۰/۸۳۴
۱۹			۰/۵۹۶
۲۰			۰/۵۶۹
۲۱	۰/۵۸۵		
۲۲	۰/۵۷۴		
۲۳	۰/۵۷۷		
۲۴	۰/۶۴۴		
۲۵	۰/۵۸۷		
۲۶	۰/۶۶۲		
۲۷	۰/۶۶۶		
۲۸	۰/۶۵۴		
۲۹	۰/۵۶۳		
۳۰	۰/۶۶۸		
۳۱	۰/۶۵۰		
۳۲	۰/۶۷۱		

بر اساس نتایج جدول ۲ که ماتریس چرخیده شده اجزا را برای زیرمقیاس های اصلی نشان می دهد، شاخص مربوطه نقش بیشتری در کل تغییرات (واریانس) متغیر مورد نظر دارد. با توجه به تحلیل عاملی اکتشافی، ۳۲ عبارت و ۳

عامل شناسایی شدند. جدول ۳ ضریب آلفا کرونباخ و پایایی ترکیبی زیرمقیاس های «مقیاس حس مکان در محله ی شهری» را نشان می دهد.

جدول ۳: پایایی (ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی) و روایی همگرا در «مقیاس حس مکان در محله ی شهری»

سازه	ضریب آلفای کرونباخ (a) > ۰/۷	پایایی ترکیبی (CR) > ۰/۷	میانگین واریانس استخراجی (AVE) > ۰/۵
زیرمقیاس فضایی (فرمی-کالبدی)	۰/۸۷۵	۰/۸۹۷	۰/۵۲۴
زیرمقیاس معنایی (ادراکی-احساسی)	۰/۸۳۰	۰/۸۷۰	۰/۵۶۶
زیرمقیاس اجتماعی (عملکردی-فعالیتی)	۰/۸۷۹	۰/۹۰۰	۰/۵۳۴
حس مکان در محله ی شهری	۰/۹۲۹	۰/۹۳۷	۰/۵۲۵

نتایج جدول ۳ نشان داد مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی تمامی متغیرها برای ۴۸۰ تن شرکت کننده، بالاتر از ۰/۷ است که نشان دهنده سازگاری درونی و پایداری درونی مناسب الگوهای اندازه گیری است. میانگین واریانس استخراجی بزرگتر از ۰/۵ و نشان دهنده مناسب بودن میزان روایی همگرا است. در این قسمت، تمام ۳۲ عبارت پذیرفته شده و روایی و پایایی تایید گردید. مقدار ضریب آلفا کرونباخ برای کل «مقیاس حس مکان در محله شهری» برابر ۰/۸۹۴

بدست آمد.

جدول ۴ نتایج بررسی روایی واگرا با روش بارهای عاملی متقابل با استفاده از روش HTMT (بارهای عاملی متقابل) برای میزان همبستگی بین شاخص های یک سازه با سازه های دیگر را نشان می دهد. اگر مقادیر معیار بارهای عاملی متقابل کمتر از ۰/۹۰ باشد، روایی واگرا قابل قبول است.

جدول ۴: روایی واگرا «مقیاس حس مکان در محله ی شهری»

فضایی (فرمی-کالبدی)	معنایی (ادراکی-احساسی)	اجتماعی (عملکردی-فعالیتی)
		زیرمقیاس فضایی (فرمی-کالبدی)
۰/۶۷۲		زیرمقیاس معنایی (ادراکی-احساسی)
۰/۷۱۷	۰/۶۲۱	زیرمقیاس اجتماعی (عملکردی-فعالیتی)
۰/۷۷۸	۰/۷۹۱	حس مکان در محله ی شهری

نتایج جدول ۴ نشان می دهد که مقادیر بارهای عاملی متقابل کمتر از ۰/۹۰ است. بنابراین، روایی واگرا قابل قبول می باشد.

بدین ترتیب، «مقیاس حس مکان در محله ی شهری» با ۳ زیرمقیاس شامل معنایی (ادراکی-احساسی) با ۸ عبارت (۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸)، فضایی (فرمی-کالبدی) با ۱۲ عبارت (۹، ۱۰،۱۱،۱۲،۱۳،۱۴،۱۵،۱۶،۱۷،۱۸،۱۹،۲۰- عملکردی-فعالیتی) با ۱۲ عبارت (۲۱،۲۲،۲۳،۲۴،۲۵،۲۶،۲۷،۲۸،۲۹،۳۰،۳۱،۳۲) به تایید رسید.

بحث

پژوهش حاضر با هدف طراحی و روان سنجی «مقیاس حس مکان در محله ی شهری» در ساکنان محله کارمندان شهر زنجان انجام شد. نتایج پژوهش، وجود ۳۲ عبارت و ۳ زیرمقیاس معنایی (ادراکی-احساسی)، فضایی (فرمی-کالبدی) و اجتماعی (عملکردی-فعالیتی) را نشان داد. حس مکان که یکی از متغیرهای کیفی محله ی شهری است، با زیرمقیاس معنایی (ادراکی-احساسی) شامل هویت، زیبایی و نماد و

کیفیت زندگی در محله؛ زیر مقیاس فضایی (فرمی-کالبدی) شامل عناصر طبیعی و آسایش محیط کالبدی محله ی شهری، مبلمان و تجهیزات شهری، زیبایی و جذابیت بصری کالبد و فضا و کیفیت های فضایی و خوانایی و زیرمقیاس اجتماعی (عملکردی-فعالیتی) شامل مشارکت و تعاملات اجتماعی، شان اجتماعی محله، پاکیزگی و سرزندگی مورد بررسی قرار گرفت.

بر اساس یافته های پژوهش حاضر، زیرمقیاس فضایی (فرمی-کالبدی) به عنوان یکی از زیرمقیاس های حس مکان در محله ی شهری شناسایی شد. یافته های پژوهش نشان داد که این زیرمقیاس با حس مکان در محله ی شهری ارتباط دارد و سومین عامل مهم در شکل گیری حس مکان در محله شهری است و در نمونه مورد مطالعه، از سطح متوسط برخوردار بود. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش های میرغلامی و آیشم (۷) و سریری و همکاران (۸) در مورد اهمیت این عامل در حس مکان همسو بود و نتایج نشان داد که زیرمقیاس فضایی (فرمی-کالبدی) در شکل گیری حس مکان در محله ی شهری نقش دارد. سریری

به مکانی با خصوصیات رفتاری ویژه برای افراد خاص می گردد (۱۹). علاوه بر این که موجب احساس راحتی از یک محیط می شود، از مفاهیم فرهنگی مورد نظر مردم، روابط اجتماعی و فرهنگی جامعه در یک مکان مشخص حمایت کرده و باعث یادآوری تجارب گذشته و دست یابی به هویت برای افراد می شود. تعاملات اجتماعی بر حس مکان استفاده کنندگان از فضا اثر گذاشته و موجب تعامل بهتر مردم با محیط و یکدیگر شده و رضایت استفاده کنندگان را فراهم می نماید.

نقش زیرمقیاس اجتماعی (عملکردی-فعالیتی) حس مکان در محله ی شهری، بر نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی مکان، دلالت دارد. به عبارت دیگر، حضور در مکان، با ایجاد تعاملات اجتماعی بین افراد و همراه شدن در جنبه های اجتماعی محله ی شهری، می تواند به بهبود حس مکان در محله ی شهری کمک نماید. عبدالله زاده فرد و شمس الدینی (۲۰) نیز در تایید این مطلب، روابط اجتماعی در محیط محله مسکونی را در سلامت روانی ساکنان محله مؤثر دانسته اند زیرا کیفیت محیط محله به واسطه عوامل اجتماعی آن بر بهبود سلامت روانی ساکنان محله تاثیرگذار است. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که داشتن حس مثبت از حضور در محله ی شهری و مشاهده رفتارهای شایسته شهروندان و ساکنان محله و برقراری ارتباط اجتماعی و عملکردهای فعالیتی مطلوب تر، از کیفیت محیط و حس مکان در محله ی شهری تاثیر پذیر و بر آن تاثیرگذار است. همچنین حس مکان از دیدگاه شاهچراغی و بندرآباد (۵) حاصل ادراک مثبت فضای شهری و محله ی شهری است که در شکل گیری آن، فعالیت ها و جنبه های اجتماعی مهم هستند و در نهایت، تعاملات اجتماعی منجر به سرزندگی محله ی شهری می شود. محمودی و همکاران (۲۱) نیز بر اهمیت این عامل تاکید نموده اند زیرا می تواند باعث احساس سرزندگی شود و یا برعکس، سبب اندوه و فقدان شده و عواقب زیان بار اجتماعی داشته باشد. بنابراین، نامطلوب بودن حس مکان در محله ی شهری حاصل از روابط اجتماعی نامطلوب یا عملکردهای نامناسب اجتماعی و فعالیتی، سبب کاهش تمایل افراد به ماندن در محل زندگی و منجر به ترک و رهاسازی آن می شود. در یافته های پژوهش حاضر، زیرمقیاس معنایی (ادراکی-احساسی)، زیرمقیاس مهم دیگری در حس مکان در محله شهری بود. این زیرمقیاس با توجه به ایجاد تصاویر ذهنی و ادراکی درونی بر کیفیت ادراکی از محله شهری و شکل گیری معانی در ذهن افراد در ایجاد حس مکان مؤثر می

و همکاران (۸) به این نتیجه رسیده اند که عوامل کالبدی بر حس مکان به صورت مستقیم و غیرمستقیم اثرگذار بوده و در چرخه ادراک، ادراکات در ۲ زیرمجموعه ادراکات اولیه و ثانویه قرار می گیرند. عوامل کالبدی از طریق ادراکات اولیه، بیشترین تاثیر را بر حس رضایتمندی از عامل کالبدی مکان داشته و ادراکات ثانویه که به مرور زمان حاصل می شوند، بیشترین اثر را بر حس تعلق به مکان می گذارند. به نظر منتظرالحجه و همکاران (۱۵) نیز حس مکان یکی از مهمترین متغیرهای کیفی محیط های شهری است که ارتباط انسان و محیط کالبدی را برقرار ساخته و از توانایی بالایی برای برقراری تعامل بین انسان-محیط و سپس تاثیر بر ارتباط انسان-انسان برخوردار است. همچنین ادراک فردی و گروهی که حاصل برهم کنش ساختاری عوامل کالبدی است را سبب تعمیق پیوند شهروندان و مکان سکونت و در پی آن افزایش حس تعلق دانسته اند. به عبارت دیگر، حس مکان حاصل از محیط کالبدی محله ی شهری، موجب شکل گیری ارتباط و پیوند میان ساکنان محله ی شهری با محل سکونت و نیز شکل گیری تعامل بین شهروندان می شود که حس مکان با هویت متفاوت و خاطره انگیزی را برای محیط کالبدی محله ی شهری به ارمغان می آورد. پدرام و فروتن (۱۶) و راکعی بناب و همکاران (۱۷) نیز حس مکان و تعلق خاطر به محیط زندگی را در پایداری توسعه و جریانات درون محیط، اساسی دانسته اند. از سوی دیگر، میرغلامی و همکاران (۱۸) محیط محله را یکی از عناصر مهم کالبدی شهرهای ایرانی دانسته اند که می تواند تعیین کننده رفتارهای مرتبط با سلامتی نیز باشد.

بر اساس یافته های پژوهش حاضر، زیرمقیاس اجتماعی (عملکردی-فعالیتی)، از دیگر عوامل ایجاد حس مکان در محله ی شهری بود. در این زیرمقیاس، عوامل اجتماعی در شکل گیری حس مکان در محله ی شهری مورد توجه بود و نخستین زیرمقیاس مؤثر در حس مکان در محله ی شهری که در نمونه مورد مطالعه از سطح متوسط برخوردار بود. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش های میرغلامی و آیشم (۷)، قلمبر دزفولی و نقی زاده (۶) و رضایی و باقری زیاری (۱۹) در مورد اهمیت عوامل اجتماعی برای ایجاد حس مکان همسو بود. تعاملات اجتماعی (۲) به عنوان اساسی ترین دستاورد کیفی در جوامع امروزی مطرح هستند. حس مکان در محله ی شهری (۷) تحت تاثیر حضور مردم در فضاهای محله ی شهری و از جمله مهمترین مواردی است که امروزه در ارزیابی فضاهای شهری موفق مورد بحث قرار می گیرد. بنابراین، عوامل اجتماعی و فعالیتی موجب تبدیل یک فضا

شهری بر ساکنان محله تاثیرگذار است و عامل مهمی در سکونت شهری محسوب می شود. هر سه زیرمقیاس به دست آمده در این پژوهش، در ایجاد حس مکان در محله ی شهری مؤثر بوده و می توان نتیجه گرفت که (۲۶) حس مکان در طول زمان و با درک و میزان حضور افراد در مکان شکل می گیرد. وقتی انسان های مختلف در مکانی کنار یکدیگر زندگی می کنند، در ساختار های فیزیکی، فعالیتی و معنایی فردی حس مکان، اشتراک دارند و بر این اساس، مکان های موجود در محله خود را شکل می دهند و حس مکان نیز حاصل همین عوامل است. بنابراین، توجه به هر ۳ زیرمقیاس به دست آمده در این پژوهش، برای بررسی حس مکان در محله ی شهری حائز اهمیت می باشد.

نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که «مقیاس حس مکان در محله ی شهری» با ۳۲ عبارت و ۳ زیرمقیاس، روا و پایا می باشد. پیشنهاد می شود از مقیاس طراحی شده، در پژوهش های مرتبط استفاده شود. این پژوهش نیز همچون سایر پژوهش ها با محدودیت هایی چون استفاده از نمونه گیری غیرتصادفی و نمونه گیری در یک محله در شهر زنجان رو به رو بود. بنابراین، در تعمیم نتایج باید احتیاط صورت گیرد.

سپاسگزاری

پژوهش حاضر بخشی از رساله دکتری معصومه شاکری نژاد در رشته شهرسازی با راهنمایی خانم دکتر عاطفه دهقان توران پشته است که در تاریخ ۱۳۹۹/۶/۲۰ با کد ۱۶۲۳۴۱۶۵۳ در سامانه پژوهشیار دانشگاه آزاد اسلامی به نشانی <https://ris.iau.ac.ir> و در دانشگاه علوم پزشکی زنجان با شناسه اخلاق IR.ZUMS.REC.1399.425 ثبت شده است. بدین وسیله از همه صاحب نظران شرکت کننده در بخش کیفی، تمامی مشارکت کنندگان در فرایند پژوهش و همچنین مسئولین محترم دانشگاه تشکر و سپاسگزاری می شود.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله حاضر هیچگونه تضاد منافی را گزارش نکرده اند.

باشد و در نتایج این پژوهش، نخستین عامل مؤثر بر حس مکان در محله ی شهری بود که در نمونه مورد مطالعه از سطح متوسط برخوردار بود. این یافته با نتایج پژوهش های البرزی و پروینیان (۲) و حیدری و بهدادفر (۳) و رضایی و باقری زیاری (۱۴) در مورد اهمیت عامل معنا در شکل گیری حس مکان همسو بود. نتایج پژوهش رضایی و باقری زیاری (۱۴) نشان می دهد که حس مکان علاوه بر ایجاد احساس راحتی در محیط، از مفاهیم فرهنگی مورد نظر مردم در جامعه اثر پذیرفته و با یادآوری خاطرات گذشته و دست یابی به هویت برای افراد، عاملی برای احساس امنیت، لذت و ادراکات عاطفی در محیط محله می شود که سبب احساس تعلق به محیط و تداوم حضور در آن می گردد و عاملی حائز اهمیت در زندگی شهری است. محمدمردادی و همکاران (۲۲) نیز معتقدند که افراد در ارتباط درونی با محیط پیرامون خود قرار می گیرند، از آن تاثیر می پذیرند و می توانند بر آن تاثیر بگذارند. در همین راستا، البرزی و پروینیان (۲) معتقدند که توجه به احساسات و ادراکات می تواند به حس مکان مطلوبتر منجر شده و این خود به حضور فرد در مکان می انجامد و دست یابی به فضاهای معمارانه مطلوب به لحاظ کیفی، در گرو شناخت عوامل ادراکی و معنایی مخاطب در فضا است و تجربیات فرد در محیطی که در آن حضور می یابد، تنها به واسطه تحلیل مکان حاصل می شود و در گام های آتی، منجر به ارتقای سطح تعاملات اجتماعی نیز می گردد. این دست آوردی است که حاصل همسو شدن مکان با انتظارات، حواس و ادراکات معنایی مخاطب است. پیریایی و همکاران (۲۳) نیز نتیجه گرفته اند که ویژگی های حسی مکان، با غنی سازی معانی، بر حس مکان در محیط های شهری اثرگذار بوده و این اثر برای درک شدن، به زمینه ای فرهنگی نیاز دارد. کلالی و مدیری (۲۴) نیز بر اهمیت عامل معنا در شکل گیری حس مکان تاکید داشته اند که زمینه ساز مشارکت عاطفی و همدلانه در مکان، پذیرش معانی و همذات پنداری با آن است و به نوعی به احساس بودن در درون مکان منجر می شود و آن را سبب شکل گیری سطوح ژرف تر حس مکان در انسان دانسته اند. در همین راستا، دانش پور و صفار سبزواری (۲۵) بر محیط محله ی شهری به عنوان یک محیط اجتماعی تاکید نموده اند که عوامل فضایی آن در ایجاد، حفظ و ارتقای حس تعلق به مکان مهم است. پس بدون تردید، حس مکان در محله ی

References

- Ebrahimi M. [Introduction and review of the book: Space and Social Theory]. Iranian Journal of Sociology. 2008; 10 (3):161-168. <https://elmnet.ir/article/1300425-33266/>
- Alborzi F, Parvinian Sh. [The emergence of "meaning" in a place, with an emphasis on "phenomenological" architecture, case study: The urban space of Sabzeh Square, Qazvin Square]. Arman Shahr Architecture and Urbanism. 2018 12 (28): 1- 19. http://www.armanshahrjournal.com/m/%20http://www.armanshahrjournal.com/article_97317.html <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=508974>
- Heydari AA, Behdadfar N. [Conception of place for architects and non-architects]. Journal of Bagh Nazar. 2015; 13 (43): 117- 128. <https://www.sid.ir/paper/520595/fa>
- Dale A, Onyx J. A Dynamic Balance: Social Capital and Sustainable Community Development. UBC Press. Vancouver. Toronto. 2005.
- Shahcheraghi A, Bandarabad AR. [Surrounded by environment; The application of environmental psychology in architecture and urban planning]. Tehran Academic Jihad Organization Publications, Tehran. 2016.
- Qalambor Dezfuli M, Naghizadeh M. [Urban space design in order to promote social interactions (Case study: Inter-neighborhood boulevard)]. Journal of Hoviat Shahr. 2014; 8(17): 15-24. <https://doi.org/10.22452/jdbe.voll5no1.2> https://hoviatspshahr.srbiau.ac.ir/?_action=articleInfo&article=3164
- Mirgholami M, Ayashm M. [Conceptual model of evaluating sense of place based on physical, perceptual, functional, and social components, case study: Imam street, Urmia]. Urban studies. 2016; 5(19): 69-80. http://urbstudies.uok.ac.ir/m/article_33399.html
- Seriri A, Afzalian Kh, Shibani M, Sarvari H. [Explaining the position of the body in the perception of the sense of place with emphasis on phenomenological theories. Case example: Mashhad's Laleh pedestrian walkway]. Bagh Nazar. 2019; 17(87): 71-86. <https://civilica.com/doc/1152300/> http://www.bagh-sj.com/m/article_111686.html
- Falahat MS. [The concept of sense of place and its constituent factors]. Fine Arts Journal. 2006; (26): 57-66. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=49948>
- Guadagnoli E, Velicer WF. [Relation of sample size to the stability of component patterns]. Psychology bulletin. 1988; 103(2):265-75. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.103.2.265> <https://psycnet.apa.org/record/1988-15800-001>
- Lawshe CH. A qualitative approach to content validity. Journal of Personnel Psychology. 1975; 28 (4): 563-750. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x>
- Waltz CF, Bausell RB. Nursing Research: Design, Statistics, and Computer Analysis. Philadelphia:W.B. Saunders Co. 1981.
- Bagheri H, Yaghmaei F, Ashktorab T, Zayeri F. [Development and psychometric properties of Inherent Dignity Questionnaire in heart failure patients]. Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine. 2014; 6 (6):33- 44. <http://ijme.tums.ac.ir/article-1-5264-fa.html>
- Rezaei O, Mazloum Khorasani M, Magdi AA. [Studying the effect of the sense of security on the social health of the citizens of Mashhad]. Social Security Studies. 2016; 44 (44): 139-162. <https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1061003.html>
- Montazer al-Hajjah M, Sharifnejad M, Dehghan S. [Evaluation and measurement of factors affecting the creation of a sense of place in the centers of urban neighborhoods (Case study: The centers of Sheikhdad neighborhoods and university town in Yazd city)]. Iranian Islamic City Scientific Research Quarterly. 2016; 7 (26): 43-54. <https://www.sid.ir/paper/177383/fa>
- Pedram Sh, Fortun M. [Examining the components of social sustainability]. The 6th National Conference on Sustainable Development in the Sciences of Geography and Planning, Architecture and Urban Planning. Tehran. 2011 <https://civilica.com/doc/768325/>
- Rakei Bonab N, Haghightatian M, Jahanbakhsh I. [Sociological explanation of social stability in the neighborhoods of Tabriz]. Journal of Urban Planning and Research. 2018; 8 (31): 82-63. <http://ensani.ir/file/download/article/1539610028-10004-230.pdf>
- Mirgholami M, Qara Baglo M, Nouzmani N. [Evaluating the effect of social and physical aspects of the neighborhood environment on the mental health and sense of health of the residents (Case study of Rushdieh neighborhood of

- Tabriz]. *Architecture and Urban Planning*. 2016; 22 (2): 63-74. <https://www.sid.ir/paper/154397/fa>
19. Rezaei M, Bagheri Ziari MJ. [Compilation of design principles with an emphasis on the concept of sense of place and place-making (Case study: Tejn River margins with emphasis on place-making)]. *International Conference on Innovation in Science and Technology*. Barcelona, Spain. 2016; 1:1593-1602. <https://www.sid.ir/paper/854512/fa>
  20. Abdolazade Fard A, Shamsoddini A. [Neighborhood environment quality and its role regarding the residents' spiritual and mental health (Case study of Siyah District, Shiraz Metropolis)]. *Urban Planning Knowledge*. 2020; 4(2): 95-114. <https://www.sid.ir/paper/377570/fa>
  21. Mahmoodi S, Yasouri M, Emami SF. [A spatial-location analysis of the factors affecting place attachment (Case study: Kurdish Villages, Rahmatabad and Blokat Districts, Rudbar County)]. *Journal of Research and Planning*. 2018; 7(3): 61-82. <https://www.magiran.com/paper/1882391>
  22. Yazdanfar SA, Faizi M, Norouzian-MS. [Measuring sense of place and identifying the influencing factors. Case study: The historical neighborhood of Imamzadeh Yahya]. *Journal of Architecture Studies*. 2019; 8(15): 173-191. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=480233>
  23. Piriayi ME, Najafi NH, Ghafari KM, Khodadadifar S. [Evaluation of the recognition of citizen belonging to the sense of place with emphasis on its meaning: Case study: New Shoshtar in Khuzestan province]. *Urban Management*. 2018; 50: 163-179. <https://www.sid.ir/paper/91919/fa>
  24. Kalali P, Modiri A. [Explanation of the role of meaning components in the process of creating the sense of place]. *Honar-Ha-Ye-Ziba*. 2012; 17(2):43-52. https://jfaup.ut.ac.ir/article_30159_c00fcd72fde2b2d953e962c0bf295108.pdf
  25. Daneshpour A, Saffar Sabzevar F. [An analysis of the physical factors influencing the place attachment in the old center of Sabzevar]. *Research and Urban Planning*. 2018; 33(33): 125-136. http://jupm.miau.ac.ir/article_2897_363b8f455af68550cc9c2cbdbddab87f.pdf
  26. Kashi H, Bonyadi N. [Stating the Model of Identity of place-sense of place and surveying its constituents. Case study: Pedestrian passage of Shahre Rey]. *Honar-Ha-Ye-Ziba*. 2013; 18(3): 43-52. <https://www.sid.ir/paper/154331/fa>